

BÉKÉS-CSABA

MEZŐVÁROSA

HÁJDANI ÉS MOSTANI

ÁLLAPOTJÁRÓL,

AZ OTTANI EV. Ó TEMPLOM

SZÁZADOS ÜNNEPE

ALKALMÁRA

ÉRTEKEZETT

H A A N L A J O S.

N. VÁRADON,
Tichy Alajos' nyomtatása.
1845.

I.

Fekvése. Határai. Kiterjedése.

Békés-Csaba, azelőtt legnagyobb falu Európában, most mezőváros, fekszik Békés megyének délkeletre hajló részén, 's határos éjszakaról Békés mezővárosával, Doboz-Megyer, Kamut és Kondoros pusztákkal; — keletről Gyula mezővárosával, Kigyós és Gerla pusztával, — délről Kigyós, Bodzás, Apácza és Földvár pusztákkal; — nyugotról Orosháza helységével és Csorvás pusztával. — Kiterjedése, a' hozzá tartozó soproni, megyeri, kiskondorosi, sz. miklósi, csáki, gerendási és vandhái pusztákkal együtt 86,074 hold, azok nélkül pedig 61,472 hold, holdját 1100 □ ölével számítva, 's így öszvesen m. e. 6 □ mfd. — Fekszik Békéshez 2, Gyulához 3, Szarvashoz 6 órányira; Aradhoz 7, Nagy-Váradhoz 10, Pesthez 18 mfdnyire. —

II.

N e v e.

Csabát, kivált a' régibb írók, sokféleképpen, majd Chabának, majd Chobának, majd

Chyabának írják. Nevének eredetét illetőleg, leghelyesebb azt valamelly Csaba nevű régi birtokosától származtatni. Őseinknek nyanyis, — a' mint a' történetek könyvei bizonyítják, — szokásuk volt, azon földet, mellyet fegyveres kézzel elfoglaltanak, saját neveikről nevezni el. Így kapta nevét Borsod Borstol, Szabolcs Zabolch-tol, Buda Budától, Békés, — a' n.várad-i regestrum szerint, — Békés nevű vitéztől, 's talán Gyula is Gyulától vagy Gilától. Régi szájon forgó monda szerint, e' vidéken hajdan valami Csaba nevű vitéz tanyázott, — melly nevű vitézeket, kivált a' magyar-pogány időszakból, többeket említenek a' történetírók, — kitől e' birtók is nevét vehette. — Lehetne Csabának nevét csobánoktól is, — melly tótul ökörpásztort jelent, 's honnan származik a' csoboly vagyis pásztori vízi edény szó is, — származtatni, mert ilyenek hajdanta e' vidéken nagy mennyiségben tanyáztak, 's kútjok még 1715-ben, a' mostani lakosok idejövetelekor ott volt, hol most az ev. nagy templom áll; valamint bizonyos az is, hogy a' marhatenyésztő Podoliában és Lithvániában szinte sok Csaba vagy Csoba nevű helység található. — Mások ismét azt tartják, hogy Békés és Csaba között temérdek békákat rejtő rét-ség vonulván el, amazt magyar lakosai Békésnek vagy Békásnak, ezt pedig az itt tanyázott tótok Csabának vagy Zsabának, — mi tótul békát jelent, — nevezték el. Azonban ezen utóbbi két véleményt elerőtleníti az, miszerént bizonyos dolog, hogy itt 1715 előtt tótok nem laktak, — ha csak a' dákok azok nem voltak, — a' helység pedig már régibb időkben e' név alatt ismeretes volt.

III.

Csabának régiebb történetel.

Hogy e' tájék már akkor, mikor a' rómaiak Dárcziát elfoglalták, tehát m. e. 100-dik eszt. K. u. ismeretes és lakott volt, bizonyítják az itt talált római hamvvedrek és régi pénzek, melyek kivált a' csabai, megyeri és kerekii határon gyakran kiásatnak; — valamint Priscus rhetor állítása szerént, Atillának tábora is e' vidéken Tisza és Körös között állott, 's a' mint a' monda tartja, az ide nem messze eső Dombegyházan van teste is arany, ezüst és vas koporsóban eltemetve. Egyébiránt Csabának régivoltát eléggé bizonyítják ezek:

1. A' „*ritus explorandae veritatis per iudicium ferri candentis et aquae bullientis*“ Bél által kiadott okirat egy helyütt azt mondja: hogy 1214—1235-kig némelly gyomai, nadányi, turi és csabai emberek N. Váradon ezen mód szerént megítéltettek.

2. A' pápai tized beszédési jegyzékében Békés és Gyula 1333-dik évben, mint parochiák ugy említetnek, 's hihető, hogy akkor már Csaba is, — mellynek t. i. már 1214-ben lakosai voltak, — parochia volt, minthogy különben is, a' n. váradi deák szertartásu névtárakban, mint e' vidéken a' legrégiebb parochia ugy említetik. *Lásd Pray Hierarchia Hung. pars II.*

3. Pray György „*epistolae procerum regni Hungariae*“ czimű munkájának III-dik köt. 90 l. a' gyulai várkapitánynak Magóchy Gáspárnak az akkori nádorhoz Nádasdy Tamáshoz, 1556-ban irtt illy tartalmu levele közöltetik: „Nemes ifju Abranfy Imre titkon a' jenői, János király

fia részén lévő pártosokkal szövetkezett, 's azoknak, valamint a' törököknek is, Chyaba nevű, ide egy mértföldnyire fekvő várába, — castellum, — *) bebocsáttatást ígért, úgy hogy megerősítvén e' várat, gyakrabban Gyulára ütnék, a' gyulai várat fölégetik, 's ha lehet, ezen egész sík vidéket magoknak meghódítják. Mit is mihelyt meghallottam, szándékukat meghiusítandó, minden lovas, gyalog, puskás és hajdu katonáimmal Chyaba várat körülvettük, egész éjjel ostromlottuk, vívtuk, löttük, mert eléggé megerősítve volt, kőerősségekkel és toronnyal. Hajnalkor végre, sok vérontással és emberhalállal a' várat ostrommal bevettük, 's maga az ifjú Abrámfy Imre néhányad magával a' csatában megöletett. Végtere az erősséget és a' tornyot alapostul leromboltuk, a' vár sánczait öszvehánytuk és az egész várat fölégettük, valamint egy más várat is, mellyet Megyernek hívnak, és néhai Székely Benedek fiai birtokában van, lerontottunk.“—

4. A' békésmegyei levéltárban találtató 1561-ki kir. commissarialis öszveírás szerint, Csabát azon időben következő nemesi családok bírták: Székely Miklós, Abrámfy István, Zterzenkovits Mátyás özvegye, Tursi István, Székely Márton, Abrámfy Boldisár és Nagy Balás. **)

*) A' helyet, hol ezen vár hajdanta állott, a' köznép most is kastélynak hívja, jöllehet 1715-ben, a' mostani lakosok idejüvetelekor már nyoma sem látszott 's ezen lerombolás után alkalmasint többé föl sem épült. Most azon helyen házak állanak, azonban gyakran régi pénzeket, csattokat, golyókat, törökpipákat, embercsontokat 's a' t. ásnak ki az ott lakozók.

**) Ugyanezen commissarialis öszveírásban: Gyur, Vesze, Püski, Csatár, Verebes, Desér, Kondo-

5. Egy, szinte a' megyei levéltárban találató, őszveírás szerént, 1717-dik évben volt Csabának 22 lakosa, u. m. Banschky György, bíró, Kökény, Veres, Tóth, Mészáros, Behau, Both, Bende, Kálmán, Fazekas, Lévai, Vas, More, Török, Nagy, Molnár, Töke, Juhász, Varga, Cser, Szabó, Szabó. *)

Egyébiránt, hogy e' vidéken korán elterjedt a' reformáczió, hihető részint onnan, hogy a' török alatt őseink mindenütt szabad vallásbeli gyakorlatot élveztek, részint pedig némelly régi okiratokból és történeti könyvekből, mellyek-

ros, Csákóhegyes, Szénás, Csorvás, Apácza, Kigyós, Sopron, Megyer, Muron, — most Monor, — Gérla, Gerendás, Kamut, Sz. Miklós, Fás, Edelics, Kúka, Csabacsüd, Veresegyház, Félhalom, Tölgy, Királyság, Póhalom, Nagytelek, Sima, Pázmán, Csejt, Dancsháza, Pejkes, Németi vagy Nemes-Kercki, Méhes, Peczer, Mágó, Nyárszeg, Fahján, Sebestyén, Simasziget, Bucsa, továbbá Gyula, Felső- és Alsó-Doboz, Vári, Serkecz, — most Sarkad, — Berény, Orosháza, Tarcsa, Sz. András, Szarvas, Endrőd, Gyoma, Körös-Nadány, Gyarmat, — mellyek közül az utolsó 13 most is népes helység, a' többi merő pusztaság, — mint faluk ugy említettnek, egyedül Békés lévén mezőváros. Ezek közt pedig legnagyobbak voltak: Szénás 109, Gyoma 111, Kamut 132 és Békés 256 porta. Ezen őszveírás után mintegy öt évvel, t. i. 1566-ban beütvén e' vidékre a' török, ezen virágzásnak indult helyek is a' háborukban elpusztultak.

*) Különösség végett ide teszem, hogy ugyanezen őszveírás szerént, volt ekkor Csabán ökör 46, ló 12, tehén 38, buza 33, árpa 24, zab 2 kőből. Melly roppant különbség, ha az akkori Csabát a' mostanival, — pedig azóta csak alig 128 esztendő folyt le, — őszvehasonlítjuk !!

ből kitetszik, hogy e' vidéken a' brandenburgi határgrof, — ki Gyulát egy ideig birta, — továbbá Horváth Jaxith özvegye, Magóchy Gáspár gyulai várkapitány, kinek fia is András Wittenbergában tanult 1560-ban és a' Nadányi család a' reformacziót igen pártolták. Nem különben a' wittenbergai magyar Matrikula többeket említ, kik még Luther és Melanchton idejében Gyuláról, Békésről, Szegedről és Pankotáról, ezen egyetemet meglátogatták. Lascovius pedig „*de homine, magno illo naturae miraculo*“ című könyvében azt mondja, hogy a' 16-ik század közepe táján Décsen, — mely Szarvashoz közel eső puszta, — könyvnyomató műhely és jól elrendezett ev. főiskola találtatott, 's abba Belényi Tamás Wittenbergából professzornak meghivatott; továbbá hogy 1530-dik körül Szalay Mihály Wittenbergából haza kerülván, Gyulán tanított, 's ugyanezen vidék superintendense, Szegedy Lőrincz pedig békési ev. pap 's a' vidék esperese 1569-ben volt légyen.

Mindezekből immár kitetszik:

a) Hogy Csaba már a' XIII-dik század elején lakott hely volt, sőt, ha csakugyan valami Csaba nevű vitéztől vette nevét, úgy hihető, hogy már a' vezérek alatt fenállott, minthogy a' Csaba nevet csak míg pogányok voltak, addig használták a' magyarok, mióta pedig keresztényekké lettek, azóta illy nevű vitézek a' historiában nem igen említetnek.

b) Kitetszik az is, hogy Csabának sokkal kisebb határa volt hajdanta, mint most, mint-hogy akkor a' körülette lévő puszták is, — mint már láttuk, — mind megalnyai külön határokkal bíró faluk voltak; valamint az is hihető, hogy a' régi Csaba nem azon helyen feküdt légyen,

mellyen most, hanem ott, hol jelenleg az ugynevezett kastély van, minthogy azon helyen jelen napjainkban is sok égetett tégladarabokat és embercsontokat ásnak ki, 's még a' ma élő öregek közül is sokan emlékeznek arra, hogy a' mostani tabáni iskola helyén és a' felső vendégfogadó megett csupa náddal és sással benőtt rétság állott. E' szerint a' hol most a' város közepe van, ott hajdan rétság és mezőség volt, mit a' tabán név is, — melly régi magyar nyelven mezőséget jelent, — bizonyítani látszik. A' régi hagyomány azt tartja, hogy az 1715-dik eszt. körül ide sereglett tót lakosok Gerla vidékén falut találtak, 's az ő kisdedeiket is ott szokta eleinte keresztelni az odavaló református pap, és hogy a' mostani Csabának helyén akkor néhány földalatti kunyhókban magyar pásztorok laktak, melly kunyhókat azután a' tótok tőlök megvették 's helyeikre házaikat fölépítették.

Azonban Csabának virágzóbb állapotja leginkább az 1720-dik évvel kezdődik, melly évben ugyanis Harruckern János György, — később báró, — a' török háborúban szerzett érdemeiért ő Felsége III-dik Károly király által Békes, Csongrád és Zaránd megyei fiskális-jószágokkal megajándékozott, és Csabát a' mindenfelől ide sereglett ev. tót lakosok által, kiknek szabad vallásbeli gyakorlatot ígért, megtelepítette.

Az így öszvecsődült nép természetesen hogy minden rend és fenyték nélkül való volt, 's minthogy az országnak különféle helyeiről költözött le, különféle szokásokat, kívánatokat, előítéleteket hozott magával, úgy hogy sok idő kellett, míg azokat némileg rendbeszedni lehetett.

Ugyanazért az első papok is soká e' zagyvalékban ki nem állhatták. Az első kilencz, a' második, csak két évig volt itt. A' harmadik 16 évig működött itten; de azután ismét Aszódra ment vissza, a' honnan jött. Ezután pappá lett a' szigorunak nevezett Thessedik Sámuel, ki az egyházat rendbeszedte 's annak valóságos apostola volt. Ez szigoruan fogott a' dolghoz, mint-hogy illy körülmények között másképpen nem is lehetett. Minden tolvaj, rendháborító vagy megesezt személy a' templom előtti kalodába záratott, azután a' templomban az egész gyülekezet előtt bocsánatot kérni és jobbulást ígérni volt kénytelen. Az iskolai vizsgálatokat, mellyek azelőtt nem tartáttak, évenként szigoruan megtétette, a' kereszteleseknél a' keresztapák jelenlétét megkívánta, sőt ha valaki szombaton el akart távozni a' faluból, annak is először nála kellett magát jelentenie. Ezóta van a' csabaiaknál azon szokás, hogy az istenítüsztelet végeztével az áldást a' pap után lassan énekelve elmondják, 's hogy a' sz. Háromság utáni 10-ik Vasárnapon a' szószékről Jerusalemben pusztulásának történetei olvastatnak. Csabának ezen apostola csak öt évig működhetett itten, 's teste az általa épített ó templom oltára előtt van eltemetve.

Egyébiránt Csaba az új megszállás óta nevezetesebb eseményei közé sorozza a' következőket:

1715. kezdett Csaba népesíttetni, leginkább nemes Thuróczy Miklós szorgalma által.

1717. meghivatott az első rendes ev. pap, Schuhajda János, mert azelőtt az egyházat csak valami Konicsek nevű kóbor pap látta el.

1720. a' helység tanácsa rendszerezíttetett,

's ugyanekkor Csaba pecsétet is nyert, mely elől a képen lerajzolva látható.

1735. kiűtött a' Pero, Matula és Vértesy által vezérelt parasztzendülés, mely rabló csoportok még Gyula várát is az akkori alispántól felkivánták, Csabát kipusztították, a' helység pénztárát kirablották 's az akkori ev. papot Burian Sámuel magában a' templomban méltatlanul megtámadták, azonban részint a' csabai, szarvasi és berényi fegyverhez nyúlt lakosok, részint az elékezett katonaság által szétverettek és elfogattak Erdőhegy mellett. Erről maga az említett Burian Sámuel az 1-ső számú anyakönyvben így ír: „1735-dik évnek Majusa szomorú és siralmas volt. Ugyanis annak első napján a' rácz Csabára ütött, nagy kegyetlenséggel sok embereket megsebesített 's alig hagyott valakit verés nélkül, a' helységet minden javaitól megfosztotta és prédával terhelten visszatért.“

1745. az ev. ó templomnak dereka fölépítetett, melynek is történeteit lásd alább.

1733. kettős csapás érte Csabát, t. i. Apr. 14-kén a' tűz 22 házat elhamvasztott, a' károsultaknak sok butoraikkal és marháikkal együtt; — Juniushan pedig pestis dühösködött itten, de megyei jó rendszabályok következtében, öt hónap alatt csak 65 személy esett áldozatul.

1746. olly nagy szárazság uralkodott, hogy Aprilis 10-től Jun. 5-ig semmi eső a' földet meg nem nedvesítette.

1748. a' mélt. uradalom rendeletéből 24 személyből álló tanács választatott, olly móddal, hogy e' hivataloskodás halálíg tartson 's ezek közül választassék évenként a' bíró is.

1750. a' római katolikus egyház alakult.

1753. sok csabai és szarvasi lakos kíván-

dorlott Szathmárba gr. Károlyiak jószágára, 's ottan a' már szépen virágzásnak indult Nyiregyházát alapították, magukkal vivén az akkori csabai papot is, Wandlik Mártont, ki az idevalókkal megférni nem tudott, 's azt mondják, hogy búcsúbeszédét azon szavakkal rekesztette be, hogy Isten ezen kőrófészket és Sodomát hamvassza el, — 's valóban történetből

1755. Apr. 25-én, az ő legnagyobb ellenének Hanko Jánosnak udvarában tűz ütött ki, melly az egész alsó véget, kezdve a' nagy vendégfogadótól, elhamvasztotta.

1765. Kiosztattak az első szőlőskertek, melyek ma már a' városnak szintén egy részét teszik.

1770. a' helybeli római katolikus templom fölépítettett.

1773. megszorodván az ev. népség, az ó templomhoz most is fenálló éjszaki és déli szárny csatoltatott.

1785. fölépült az ev. ó torony.

1807. az ev. új templomnak alapköve letétett, mellynek is történeteit lásd alább.

1814—1817. nagy vizek borították a' határt és sok házat lemostak.

1817. olly nagy drágaság uralkodott nem csak itt, de az egész vidéken, hogy a' búzának köble 100 vfton is kelt, és több oláhok, kiket az éhség hajtott ide, az utcán éhen haltak meg. A' mostani csabai oláhok egy részt ezeknek utódjaik.

1820. a' r.katolikus torony fölépült.

1821. a' n. e. óhitű egyház alakult.

1824. az ev. új templom nagy pompával felszenteltetett, Junius 29-én.

1830. második év felette nagy havat és szinte siberiai hideget hozott.

1831. a' cholera itt is dühösködött, még pedig olly nagy mértékben, hogy egy nap 130 ember lett áldozatja, mindössze pedig 2019, nevezetesen evang. ág.v. 1651, r.katholikus 306, n.e. óhitű 51, israélita 11. Az ebben elhullottakat a' kigyósi utnál egy, az ó temetőben pedig több nagy domb fedi, melly utolsó helyen egy márvány emlékkő is áll.

1834. földindulás, melly kivált az ev. új templomot igen megrongálta.

1837. éppen istenitisztelek alkalmával a' r.kath. toronyba menykő ütött, a' torony tetejét lecsapta, több helyütt a' falakon rést tört, de egyébiránt emberélet áldozatul nem esett.

1840. Csaba várossá lett.

1843. az ev. új templom kijavított 's tornya rézzel fedetett be.

1844. nagy árvíz, melly az alsó végen sok házakat lemosott.

1845. megtörtént a' mélt. uradalom és a' község között, a' telek szabályozása iránti egyeség, melly szerént a' község a' közlegelőből 17178 1/2 holdat kapott, úgy hogy a' nagy réttel együtt minden colonialis telekre m. e. 28 hold esik, holdját 1200 □ ölével számítván.

IV.

Csabának mostani állapota.

Csaba m.városa jelenleg 25,027 lakosokat számlál. Ezek közt van evang. ág. hitv. 20,590; — római katolikus 3578; — n. e. óhitű 695; — reformatus 40; — zsidó 120. — A' házak száma 1950; azonban a' szőlőkben is van m. e. 355 ház, mellyekben a' szegényebb sorsu lakosok

laknak, 's azonkívül a városban 51 szárazmalom. Urbér alá eső colonialis sessiók, — egy sessiót 56 holdjával, egy holdat 1100 □ ölével számítván — vannak 606 $\frac{1}{2}$, mellyeket 1191 földes gazda bir. Házasszellérek száma 764, a házatlanoké lehet m. e. 500. Kiterjedése pedig az 1816-ki fölmérés szerint így áll:

	hold	□öl
A' város belső telkei	950	1036
Szőlők	1860	670
Nagy rét	3561	—
Urbéri szántó és kaszálóföldek	53498	57
Városi földek	433	—
Temetők	102	248
Kenderföldek	491	445
Beneficialis földek	574	982
Öszvesen	61472	238

Adó fejében fizetett Csaba az idén 17316 ft. 28 $\frac{1}{2}$ kr. p.p. 1823-ban pedig az öszves uradalmi bevétel Csabából tett 112064 forintokat. A népségnek legnagyobb része földműveléssel és marhatenyésztéssel foglalkozik, még pedig igen nagy szorgalommal, úgy hogy volt olly szerencsés esztendő, mellyben csak a lóheremagból befolyt Csabára 60 ezer p.forint, valamint a dohány is gazdaságának egy nevezetes cikkét teszi; az aszszonyok pedig, — kik itten szinte született takácsok, — csupán az évenként eladatni szokott zsákokért, ponyvákért minden évben bekapnak 12 ezer p.forintokat. Nehány évek óta, valamint a boltok, úgy a mesteremberek száma is megszorodott. Bolt van jelenleg 16, czéh pedig 6: u. m. csizmadia, szabó, tímár, kovács, szücs és asztalos. 1826-ban a mester-

emberek száma csak 103 volt, most pedig több mint 500.

Van továbbá Csabán négy egyház: u. m. evang. ág. hitv. római katolikus, n. e. óhitű és zsidó. Az evangélikusoknál két, a' r.katolikusoknál, óhitűeknél és zsidóknál egy egy lelkipásztor működik, — nemkülönbén az evangélikusoknak egy középponti magyar reál — és 7 normalis, a' katolikusoknak 2, az óhitűeknek 1 iskolájuk van. Az iszraélitáknak nincs iskolájuk, de a' tehetősebb családok magányoktatókat tartanak. Az evangélikus iskolákba jelenleg m. e. 1600 gyermek jár, de még van vagy 500 iskolába járható, de nem járó, többnyire a' szegénység és a' tanyákon való folyvásti tartózkodás miatt; — a' r.katolikus iskolások száma pedig m. e. 290. — Diszesíti továbbá Csabát négy templom, két evangélikus, egy r.katolikus, egy óhitű, mindenik toronnyal, — a' zsidó synagoga esztendőre fog épülni, — valamint több egyházi, uradalmi, megyei és privat uri lak, és a' köznépnek, többnyire csinos, néhol még előre konyuló sipkaforma tornáczczal ellátott, sárga agyaggal bemázolt, hosszú és jobbadán kőkeményes háza. Azonbau mindezek között, mint egy őrtálló óriás, kitűnik az evangélikusoknak 12 öl széles, 25 hosszú, 18 magas, 40 öl magasságu toronnyal, két karzattal ellátott, 24 változatu nagy orgonával, gyönyörű oltárral díszes, 14 vastag korintheta oszlopokon nyugovó új nagy templomuk, melly 1824-ben fölszenteltetett, 1843-ban megújítatott, 's tornya rézzel befedetett. Van azonkívül Csabán egy gyógyszerár, cs. k. postahivatal, katonai kórház, valamint évenként a' vidéki katonaság gyakorlatai is Csaba mezején szoktak megtartatni, melly

időben egy egész ezred Csabán kényelmesen szalásol. — Koldus aránylag kevés van Csabán, úgy hogy a' szomszéd gyulai és békési vásárokon csabai koldust nem igen láthatni. Ezeknek, valamint más súlyosabb nyavalyákban sínlődő szegényeknek számára építendő kór- és ápoló-ház eszméje némelly lelkesek által már megpendítettett, 's biztos remény van, hogy rövid időn közös erővel létrehozatván, ez által a' házankénti koldulás egészen megszünttetetik.

V.

Csabának vidéke.

Csabának vidéke merő róna és síkság, 's ezt csak itt ott váltják fel alacsony halmok, mellyek a' hagyomány szerint a' hajdani háborus időkben ör- vagy temetkező-helyek lehettek. A' vidék kezdve a' Körös vizétől egész a' n.kondorosi pusztáig mindinkább emelkedik, úgy hogy a' n.kondorosi pusztát némelly mérnökök a' világosvári hegygyel egy arányba teszik. Hogy e' vidék, valamint az egész alföld, hajdan tenger alatt feküdt, bizonyítja az, miszerént Nógrád, Pest és más felsőbb megyékben máig is kővé vált iszap, — Kaisermantel, — tele tengericsigákkal találkozik, néhol 300 ölnyire a' víz színe fölött. Ha tehát ezen magas vidékek tenger alatt voltak, bizonyos, hogy az alföldi vidék is az alatt volt, 's a' történetírók által említetteti szokott édes tenger alatt, ezen itt hajdanában elnyult vizeket kell értenünk. — Vaanak Csaba határán néhol ugynevezett tengerszemek is, mellyek a' leguagyobb szárazságban is egészen ki nem száradnak, de vizök

a' Körösnek állása szerint árad vagy apad, nevezetesen van egy a' gerendási pusztán, melyen olykor olykor tölgyfalevelek uszkálnak, holott azon vidéken két mértföldnyire is alig találkozik tölgyfa, mellynek tehát a' tölgyekkel koszorozott Körössel kell föld alatt öszveköttetésben lennie.

Azonban a' csabai vidék, jöllehet merő síkság, mindazáltal mégis nem olly unalmas a' szennnek, mint némelly hegységekhez szokottak képzelik, holott az egész határon a' szorgalmas lakosoknak száz meg száz tanyai épületeik, — mellyek szinte falukat képeznek, — fehérlenek. Ezeiken szokott kivált a' munka idején egész héten lakni a' csabai dolgos nép 's csak szombaton estve jö a' temérdek kocsi a' városba, sőt még iskola-tanítók is vannak e' tanyákon, többnyire felföldről ide került tanítók és mesteremberek, kikhez néha 30—40 tanyai gyermek is eljár. — Nagy hasznára van Csabának az éjszakai oldalon lévő Körös csatornája, mellyet magok a' csabai lakosok ástak, 's melly a' hékési szőlőknél a' fehér Körösbe szakad. A' mélt. uradalom ezen szorgalom jutalmául, az ugynevezett nagy rétet engedte a' csabaiaknak, úgy hogy ezen 3561 holdnyi kaszáló helytől, a' földesuri jog elismerése végett, csak 8 p. forintot fizettek évenként; azonban az 1845-ik telekszábályozási egyességben örökösen a' csabaiaknak esett. Ezen nagy rét és a' csatorna, tartja el Csabát rákkal, pióczával, potyka, harcsa, csuka és keszege halakkal, 's a' fölöttök repkedő sok ezer vízi madarak, vadréczék, vadludak, szárcsák, buvárok, gémek, gödények, a' becses kócsagok, néha hattyuk is, szép éledeletet és a' vizsgálódásra tág mezőt nyujtanak az or-

nitholognak, valamint a' csabai flora is a' fűvésznek.

VI.

Csabának földesurasága.

Az ujoman megszállot Csabát eleinte a' korona birta, 1720-ban pedig Harruckern J. Gy. báró kapta ajándékba. A' Harruckern családnak 1775-ben férfi ágon magva szakadván, Csaba leány ágon következő mágnási családokra szállott, mellyek jobbára jelenleg is birják, u. m. gr. Apponyi György, gr. Trautmannsdorf József, gr. Eszterházy Mihály, gr. Stockhammern Ferdinánd és Hermann, gr. Bolza József és gr. Battyányi Lajos. Azonban a' gróf Stockhammern Ferdinánd féle részjószágot néhány évek előtt következő nemes családok vették meg: Beliczay József, Csepcsányi Tamás, Fehér Imre, Hellebranth János, Kosztolányi Péter, gr. Leiningen Lajos, ifj. Omazta Zsigmond és Simay Kajetán. Az Eszterházy részjószága is, 1845-ben vevés útján Bolza és Battyányi grófokra szállott, úgy hogy az arány, melly szerént jelenleg Csaba elosztva van, így áll: gróf Apponyi és Trautmannsdorf birják Csabának $\frac{4}{8}$ részét, gróf Stockhammern Hermann $\frac{1}{8}$ részét, gróf Bolza József és gróf Battyányi Lajos az 1845-ben vett részjószággal együtt $\frac{2}{8}$ részét, az utolsó $\frac{1}{8}$ részt pedig birja a' már említett közbirtokosság.

A' mélt. Harruckern család származtatási tabellája látható t. Hellebranth János urnak Szarvas városáról kiadott munkájában a' 12-dik lapon.

Egyébiránt, éppen midőn ezt írjuk, Csabának minden földesuri jogok és haszonvételek aluli örökös kiváltása forog szőnyegen 's a' kiváltási öszveg 802 ezer p.forintokban, kölcsönös egyezkedés útján, már meg is alapítottatt. Adja Isten, hogy ezen mindenektől buzgón ohajtott eszme, melly Csaba jövőendő felvirágzásának egyik leghatalmasabb emeltyűje lenne, minél előbb testté váljék!

VII.

Csabának éghajlata.

Csabának éghajlata általán véve egésséges, mi kitetszik részint a' népségnek, — a' csekély bevándorlásokat kivéve, évről évre való szembetűnő szaporodásából, részint onnan, hogy az idevaló lakosok életfonala jó sok évekre szokott terjedni, mit ugyan egy részt a' rendes munkás életmóduak, de más részt bizonyosan az éghajlatnak is kell tulajdonítanunk. Az utolsó 1844-dik évben a' helybeli ev. egyházban volt a' születtek öszves száma 1055, a' halottaké pedig 722, és így az egyház 333 lélekkel megsaporodott. Egyébiránt pedig az arány, melly szerént a' népség Csabán szaporodik, — miután az utolsó tíz évben 7 ezer meghalt és 10 ezer született, — ugy áll mint 7 a' tízhez. Az 50 éves házasok Csabán éppen semmi ritkaság 's a' 60—70 éves aggastyánok is többnyire egésségesek, vidorak. Továbbá az 1728—1844-kig, tehát 117 évek alatt, az ev. egyház anyakönyvei szerént 125 ember érte el a' 90—100-dik évét életének, 32 a' 100—110-dikét, egy. — névszerént Maxim Elona, — a' 113-dikat: egy.

— Konezos György, — a' 115-ket; egy, —
Kurgyis Lőrincz, — a' 120-kat; és egy, —
Galisz Balás, — a' 135-ket!! Végtére pedig az
1842-diki halottak táblázata tiszt. Brózman Dán.
ur feljegyzése szerint így áll:

Megháltak 1842-ben

1 éves kor előtt - 199	40—	50 éves korig - 36
1— 5 éves korig - 102	50— 60 — — -	43
5—10 — — - 15	60— 70 — — -	44
10—20 — — - 40	70— 80 — — -	30
20—30 — — - 23	80— 90 — — -	5
30—40 — — - 34	90—100 — — -	2

Öszvesen 483.

A' hólyagos himlőn, — variolae humanae, — a' vörhőnyön, — scarlatina, — és a' kanyarón, — morbilli, — kívül, mellyeknek 1836-ban 307, és 1841-ben 753 gyermek esett áldozatul, egyéb ragadós nyavalya nem igen szokott uralkodni nagy mértékben Csabán. Egyébiránt a' leggyakoribb járványos nyavalyák ezek: félbenhagyó lázak, süly, — scorbutus, — vízkórság, pokolvar, nehézkór és szülláz, mellyeknek főokai: a' pálinkának, és kivált a' tanyai nyári munka közben a' rossz poshadt víznek ivása, a' szalonnának és disznóhusnak mértéktelen evése, nedves és szűk szegény lakhelyek, a' nagy rétnek és az utczákon álló vizeknek kigőzölgése. Adná Isten, hogy kivált ezen utolsó undort okozó, betegségeket szülő, ocsmány, zöld, utczákon álló vizek, minél elébb lecsapoltatnának!

VIII.

Csabának nevezetesebb termékei.

Már Csokonai, midőn Dorottijában egy tánczvizalmat leir, így énekel:

„Igy kering, így lépked Bék és vármegyében,
Az alföldi lakos gazdag szerűjében
Hét nyolcz nyomtató ló, midőn patkós lába
Tapos a' világnak legszebb buzájába.“

's valóban ezen magyar kanahauföldet, nem csak szép búzával, hanem egyéb ajándékival is bőven ellátta a' jótékony anya-természet. Földe leginkább feketehomokkal és használható székkel vegyes televény, és általán véve gazdagon fizető, az 1842-ki bő esztendőben adott egy köből 30-at, az 1845-diki szűk terméskor pedig ötöt.

Nevezetesebb termékei, az állatok országából: jül, jelenleg a' csabai határon 24920, szarvasmarha 11069; ló 6635; sertés 5634. Vadak közül nyulon és ózen kívül egyéb alig találkozik. — Növények országából kivált mindenféle gabona bőven megterem, úgy hogy a' csabai lakos az ide járó oláh rosz almájának; szilvájának itczéjét itcze szép buzájával fizeti, a' fazekas tótnak pedig annyi szép búzát ad, memyi a' veendő fazékba elfér; — továbbá terem itt lóhere, dohány, kender, repcze, köles és mindenféle kerti vetemény. Egyébiránt Csabának öt rendű szőlőskertei és több industrialis gyümölcsös kertei vannak, és a' többiek között megnézésre méltó az ezen vidéket gyümölcsfákkal ellátó, a' m. gazd. egyesülettől érdempénz-

zel megajándékozott jeles pomolog Szemian B. Pál ev. tanítóé. — De mindezen javak mellett e' vidék sem lehetett némi hijányok nélkül. Ide számíthatjuk kivált a' jó íható viznek és fának szükét, ugy hogy az utolsónak hijányját az idevaló lakos szárított ganéjjal kénytelen pótolni, az épületfát pedig egész Aradtól hozza; — továbbá ide számíthatók a' tavaszkor és őszi itt megállapodni szokott roppant árvizek, mellyek az egész látkört éjszak és kelet felől elborítják, ugy hogy ekkor a' közlekedés is, Gyulával és Békéssel többnyire csak csolnakkon történhetik; — nem különben az innen származó felette nagy sarak és a' már szinte példabeszéddé vált rossz utak, végtére némelly ragadozó nyavalyák, minők a' himlő, pokolvar, marhadög 's a' t.

IX.

Csabának lakosai.

Csabának lakosai többnyire Pest, Nógrád, Hont, Zólyom, Gömör, Liptó és Trencsin vármegyéből származnak 's azokat még 1728-ban a' Podmaniczky, Vay és Jánoky családok, mint szökevényeket, pörrel is visszakivánták a' megyétől. Nyelvükre nézve mind tótok ugyan, azonban minthogy mindenfelől magyarok környezik, maga a' szükség magyarodásra kényszeríti, ugy hogy jelenleg kevés férfi van Csabán, ki legalább beszélni magyarul ne tudna. Ezen czélból azelőtt gyermekeiket is nagy költséggel Orosházán, Sarkadon, Békésen és más magyar helyeken iskoláztatták vagy szolgáltaták, de néhány évek óta az ide való iskolákban

is szorgalmasan taníttatik a' magyarnyelv, 1842-dikben pedig a' helybeli ev. egyház egy középonti magyar reál iskolát állított, mellyben a' tudományok egyedül és kizárólag magyar nyelven taníttatnak. Azonban a' fehérség e' részben is felette hátramarad, iskolából kilépte után magyar szót alig hallván, azt is, a' mit ott tanult, csak hamar elfelejti. Segíthetne ezen egy leánykák számára állítandó felsőbb középponti magyar iskola, mellynek rövid időn leendő felállítását a' helybeli evangélikus, minden jót híven felkaroló egyháztól, bizton reménylhetjük. Egyébiránt magyar istenitisztelet az evangélikusoknál eddig csak négyszer tartatik évenként, a' r.katholikusoknál ellenben minden másodvasárnapon.

Mi a' csabai nép erkölcsiségét illeti, arról minden hízelgés nélkül csak dicséreteset lehet mondani. Itt, 25 ezernyi népség között, a' városházán testi büntetések ritkán kerülnek elő, a' megyei tömlőczben pedig csabait látni nagy ritkaság. Lopásokról ritkán hallani, rablásokról pedig éppen nem, 's ha igen, azok sem csabaiak, hanem idegenek által követtetnek el. A' lakodalmaknál, disznótoroknál, keresztségeknél, jöllehet ezek felette nagy zajjal szoktak történni, még sem igen hallani kihágásokról. Okát a' csabaiak ezen dicséretes erkölcsiségének részint a' vallásosságban, részint pedig abban kell keresnünk, hogy a' csabai nép többnyire földmiveléssel foglalkozván, azt felette nagy szorgalommal űzi, úgy hogy még a' szomszéd csanádi és aradi határokat is nagy részt a' csabaiak részből dolgozzák fel, és így sem alkalmuk, sem idejük nincsen roszat gondolni és cselekedni. Mert bizonyos dolog az, hogy heve-

rés a' bűnök hálója, ellenben pedig a' melly nemzedék szorgalmatos, dolgos, az többnyire erkölcsös is szokott lenni. Dicséretet érdemel továbbá a' csabaiaknál azon barátságos viszony is, mellyben itt a' különböző vallásbeli felekezetek egymás között mindedig éltek, úgy hogy 1829-ben, az ev. ó templom kijavítására a' katolikusok és ó hitűek közül is többen, minden felszólítás nélkül, szép summákat adakoztak. Végre pedig kiemelendőnek véltem azt is, hogy a' csabaiak a' templomot szorgalmasan látogatják 's általában a' vallásnak tisztelői. Vasárnapként közönségesen 4—5, nagy ünnepeken pedig több mint hat ezer lélek imája száll fel a' mindenható zsámolyához az ev. nagy templomban; az urvacsorához pedig néha 1200 is járul egyszerre. Vasárnap, az isteni tisztelet előtt néha két órával is, a' nép az Isten házába gyülekezik 's ott orgona nélkül énekel. De egyébiránt is a' csabaiak, valamint minden tótok, nagy barátjai az éneklésnek, úgy hogy halotti toraik, keresztségeik, lakodalmaik többnyire éneklésből állanak, 's nem történik meg valamely nevezetesebb esemény, mellyre maga a' nép verseket ne csinálna, 's azt népdalokban, balladákban, romanczokban meg ne énekléné, de kivált a' munka idején minden kert, tanya, szőlő viszhangzik az énektől, pedig jól mondja Schiller:

„Wo man singt, da lass dich ruhig nieder,
Böse Menschen haben keine Lieder.“

Egyébiránt az életmód Csabán merő pátriarchalis. Néhol egy házban három osztatlan család is ellakik szeretethen és egyetértésben. A' házat rendszeren a' család legöregebb tagja kormányozza, kit az ifjabbak, kivált az asszó-

nyok, jelen nem létében is kendeznek. A' cseléd nem úgy tekintetik mint cseléd, hanem mint a' családnak tagja, együtt eszik, együtt alszik a' gazdával.

Különös ünnepélyek a' csabaiaknál, mellyek gyakran nagy költséggel szoktak megtartatni, a' halotti torok, lakodalmak, keresztségek és disznótori vacsorák. A' kiházásítások többnyire az anyák akaratja szerint, gyakran a' házasulandók tudta nélkül történnek. Ha van a' háznál házasulandó legény, egy füst alatt a' kissebiket is, néha 16 éves korában, kiházásítják, 's ezen korán való házasodásnak lehet tulajdonítani, hogy vannak itt gazdák, kik 60 70 unokát látnak magok körül. A' keresztségen az apa alszeméremből a' viláért sem lenne jelen, 's azon egész nap a' tanyán tartózkodik. A' disznótorok is nagy vendégeskedéssel szoktak tartatni. Vannak gazdák, kik egy télen 20—25 disznót is leölnek 's ekkor a' vacsorán az egész rokonság, gyakran 40—50 személyig is, jelen van. A' halotti torok is mindedig megtartatnak, 's azokon rendszeren egy az öregebbek közül a' halotti beszédnek tartalmát szokta a' többinek ismételni és magyarázni.

A' csabaiak, kivált a' protestausok, könyveket is szeretnek olvasni, úgy hogy találkoznak olyanok, kiknek 20—25 kötetből álló könyvtáruk van; többnyire Biblia, énekes könyv, és régi historikus, exegeticus, polemicus és mysticus könyvek. Ilyenekhez szoktak Vasárnap délutánoként a' szomszédok és atyafiak gyülekezni, 's az ő felolvasásaikat és magyarázataikat nagy figyelemmel hallgatják. 1842-dik óta pedig Csabán Casino is van, melly jelenleg m. c. 80 tagot számlál és szép könyvtárral bír.

A' mi pedig Csabának árnyoldalát illeti, hogy azzal is kissé megismerkedjünk, különös előítéleteik, — mellyek azonban már lassanként szűnnek, — hogy sokan pénteken nem fésülködnek, nem mosdanak, félvén hogy ez által a' bennök rejlő kőszvény kiütne; továbbá, hogy soha a' szobák' padlásaira a' gerendákat páros számmal nem rakják, mert azt tartják, hogy a' mély házzban azok páros számmal rakatnak, annak gazdája egy év lefolyta alatt meghal; — nemkülönbén hogy a' csabai a' hold első fertályában eret nem vágat, orvosságot be nem vesz, himlőt nem oltat, nem vet, nem ültet, nem veteményez. A' gyermeket először születése napján hozzák fel iskolába, azon előítéletből, hogy jobbau fog tanulni. Orvosi tanácssal élni sokan még eddig is nem szeretnek, ugy hogy többnyire a' beteg gyónása alkalmával pap hivat orvost, holott megfordítva kellene történnie. Azonban a' kuruzsolás, mint mindenütt a' tótok közt, ugy itt is, mindeddig nagy mértékben üzetik. Szerzőnek is volt alkalma ezt többször tapasztalni. Egy izben kertemben asszonyt találtam, kertem kerítéséből forgácsokat lefaricskálót, 's kérdésemre: mire volna az? azon választ nyerém, hogy valami kuruzsoló javasolta, férjének kőszvényes tagjait rektori kerítésből faragott forgácsokkal borogatná. A' mérges cinoberrel való füstölgetés is nagy mértékben üzetik, kivált a' kőszvény ellen, minek következése az, hogy a' fájdalom ugyan egy ideig megszűnik, de a' fogak hamar kihullanak és az orr beesik. Ugy szintén rősz szokás a' csabai parasztleányoknál divatozó arcfestés, a' melly minthogy mindenféle ártalmas festékekkel szokott történni, azon természetes következést.

hozza maga után, hogy az arcznak friss rózsái hamar levírtanak, 's a' bőr szintelen és redős lesz; úgy szintén a' vasárnap délutánonkénti korcsmai tánczoknak mind két nemen lévő fiatalok általi sűrű látogatása.

Egyébiránt a' csabai férfi rendszeren szőke ábrázatu, nagy szemű, késő és ritka szakállú, piros posgás vidor arczu, 's hosszú haját visel. Öltözete pedig: széles karimájú alacsony kerek kalap, mellyen a' fiatalok páva-, daru- és strucz-tollas magas bokkrétákat hordanak, rövid bőrködmön, mellyet télen nyáron magokról le nem vetnek, 's a' tehetősebb gazdáknál feketével van prémezve, továbbá nagy czingombokkal ellátott fekete mellény, magyarosan szíjjal a' testhez szorított fekete nadrág, magyaros lobogó ing, magyaros fekete nyakravaló, hosszú szárú csizma magas patkóval. A' leányok hajfonadékaikról egész sarkig nyulnak le a' 20—30 különböző színű szalagok; a' menyecskék karjaikon schawl forma tiszta fehér hosszú kendőt hordanak, mi igen szépen esik ki. Jellemükre nézve középet tartanak a' magyarok és felföldi tótok között. Kivált munkásság, vidorság és elmésség jellemzik őket.

X.

Az ó és új evang. templom történetel.

Az ev. ó templom történeteiről azt mondja az akkori lelkipásztor Thessedik Sámuel az 1-ső számú anyakönyvben a' 161-dik lapon, hogy még 1743-ban folyamodott az egyház új templom építés végett a' tek. megyéhez, és ezen folyamodás a' n. m. cancellariához fel is küldetett, de onnan semmi válasz nem érkezett

le. Ugyanazért az egyház a' mélt. uradalom és tek. megye tudtával, az építést elkezdette, a' nélkül, hogy a' n. m. cancellaria feleletét bevárta volna, 's azt 5 hónap alatt t. i. Apr. 20-tól Oct. végéig 1745-ben el is végezte; Nov. 10-kén pedig, Márton napján felszenteltette. Volt ekkor Csabán 400 ház, és 2600 lélek. Minden lélek adózott e' célra 10 garast, a' mi mindössze 1300 forintot tett, a' többi költség részint szabad ajándatokból folyt be, részint az egyház pénztárából pótoltatott, úgy hogy az egész munka 2200 forintokba került. Egyébiránt a' templom éjszaki falába tett írás következő:

Deo optimo maximo auspice! Haec Domus cultui Divino sacrata Ecclesiae evangelicae Csabensis incolarum Confessioni Augustanae invariatae addictorum et quidem slauonicae nationis, post ruinam templi prioris, erecta est, anno reparatae per Joesum Christum salutis 1745. Opus inchoatum est mensis Aprilis 26-ta die atque mensium 5 spatío absolutum, regnante serenissima regina Hungariae Maria Theresia, sub Domino terrestri et Comitatus Békésiensis Comite illustrissimo Barone Francisco ab Haruckern. Erecta vero est propriis sumtibus, fatigiis et expensis incolarum duntaxat evangelicorum, nihil prorsus ad eam contribuentibus incolis religionis alienae, sub ministerio et pastornatu Rev. Samuelis Tessedik *) tt. Ordinarii Ecclesiae hu-

*) Megjegyzésre méltó, miképpen a' Tessedik család e' vidéken különös érdemeket szerzett a' templomépítések körül. Az első építtette a' most említett csabai templomot, ennek fia a' hies Tessedik Sámuel, a' szarvasit, ismét ennek fia, Sámuel, mint mérnök a' csabai nagy templom építész. körül vitte a' főfelügyelőségct.

jus Ministri, judicatu egregii Joannis Mèkis, juratis Communitatis egregiis: Joanne Máthé, oratore, Michaële Vitzjan, Georgio Csankovszky, Matthaeo Unyatinszky, Joanne Krnyan, Andrea Molnár, Joanne Banszky etc.

Az evang. új templom történeteit pedig így adja elő csabai lelkipásztor Haan János, az egyház akkori emlékkönyvében: Minekutána 80 évek lefolyta alatt az evang. népség Csabán annyira megszorodott volna, hogy az ó templomba többé nem fért, szükség volt 1807-ben új templomnak építéséről gondoskodni. Némelyek ugyan azt javasolták, hogy a' mostani ó toronyhoz, az ó templom felett, boltozat emeltessek, 's ennek elkészültével romboltassék le az ó templom, addig is szolgálatot tehetvén. Mások ismét új templomot sürgettek ugyan, de a' falu közepe táján építendőt. Azonban az akkori lelkipásztor Miletz Mihály, félvén attól, hogyha a' falu távolabb résziben építtetnék az, ez idővel az egyházban szakadásokra szolgálthatna alkalmat, kivitte, hogy a' templom oda építtetessék, a' hol jelenleg is áll. Ugyanazért 1807-ben a' sz. Háromság utáni 19-dik vasárnapra következő hétfőn az új templomnak talpköve, akkori lelkipásztorok Miletz Mihály és Uhrinyi András által letéetett. Emelkedett az épület egész 1811-dik esztendeig, midőn a' papirospénz leszállítása által az egyház pénztára is tetemesen csökkent, úgy hogy a' néhány ölnyi épület is négy egész esztendeig félbenhagyatva hevert, 's némelyek a' már elkezdett épületet is lerontatni sürgették. Azonban 1815-ben, miután Miletz Mihály már meghalt volna, akkori egyik lelkész Uhrinyi András a' népet ujjalag reá vette, hogy az elkezdett épület folytattassék,

mi meg is történt, úgy hogy már 1824-dik évben, a' templom úgy, a' mint jelenleg áll, elkészült, és ugyanazon év Junius 29-kén Péter Pál napján nagy ünnepélylyel fel is szenteltetett. Nagy érdemeket szereztek magoknak körülötte kivált Miletz Mihály, Uhrinyi András, Boszy Mihály és Haan János lelkipásztorok, nem különben a' falu jegyzői közzül többek közt Widowszky János és Koricsanszky János, ki nem csak bölcstanácsadásával az egyházat elejétől fogva segítette, hanem ezen ügyben sok terhes és fáradsalmas utazásokat is tett, valamint a' helység és az egyház több előjárói is. Egyébiránt a' bírák, kik ezen mű körül fáradoztak, ezek: Lukoviczky János, Gécs Mihály, Michnay András, Varga András, Kliment János, Zsilák Pál, Valastyán Mihály, ör. Botyanszky János és Zelenjanszky János; — az egyház gondnokai pedig: Bunko János, Zsiros János, Bjelik András, Patay János, Kitka György, Vidovenez Mihály, Hrabovszky Pál, Kliment János, Novák András, Schuch János és Kovács Péter János. A' templomot felszentelte Machula Gábor szarvasi lelkész és esperes, Keblovszky János n.laki és Kuczjau György m.berényi tót lelkészek segédelmével; tót beszédet tartott Sexty György tót-komlói, magyart Simon Sámuel fazekas-varasdi, németet Oertel Zachariás mező-berényi német, urvacsorát kiszolgáltató Keblovszky János nagy-laki, keresztiséget Gaall József szarvasi, 50 éves házasságokat esketett Uhrinyi András csabai, új házasságokat Haan János szinte csabai lelkész. Egyébiránt az egész épület, ide értvén a' fuvarozást is, m. e. 500 ezer vftba került, melly jobbadán repartitio és szabad adakozás útján gyűjtetett. Az oltár 12 ezer, az orgona 10 ezer vftba jött. —

XI.

E l ő l j á r ó k.

<p>1. Evang. lelkipásztorok.
 1715—1726. Schuhajda Ján.
 1726—1728. Szalay János.
 1728—1744. Burián Sámuel.
 1744—1749. Tessedik Sám.
 1749—1753. Vandlik Márton
 1753—1780. Gyuresek Ján.,
 pest-békési főesperes.
 1780—1785. Drozdik Sámuel
 1780—1799. Gyuresek And-
 rás Drozdikkal.
 1799—1815. Miletz Mihály
 Gyuresekkel.
 1799—1842. Uhrinyi András
 Miletzel.
 1815—1818. Boszy Mih. Uh-
 rinyival.
 1818—Haan Ján. Uhrinyival.
 1840—Brözman Dán. Haan-
 nal most is szolgálnak.</p> <p>2. R. kath. lelkipásztorok.
 1750—1753. Gorliczky Sim.
 1753—1792. Budinszky Gyö.
 1793—1795. Adami András.
 1795—1801. Grácza Imre.
 1801—1810. Thuranszky Jó.
 1810—1823. Bicskoss János.
 1823—1841. Erdélyi József.
 1841—Kovács János, e'
 hivatalt jelenleg viseli.</p> <p>3. n. e. ó hitű telkészek.
 Maky András.
 Petrovits János.
 Wasarhan Mikl., a' mostani.</p> | <p>4. Mostani isr. rabbiner.
 Hirschenfeld József.</p> <p>5. Mostani segédlelkészek.
 Az ev. részéről Haan Lajos,
 egysz. reál iskolai pro-
 fessor.
 A' kath. részéről Spondo-
 vits József és Daniclo-
 vics János.</p> <p>6. Evang. tanítók.
 Rakitka Péter.
 Leczinyi Ádám.
 Burian Dániel.
 Johannides Márton.
 Fabricius Dániel.
 Medveczky N.
 Gécs Pál.
 Gécs Mihály.
 Nehrer Pál.
 Hajnóczy Márton.
 Greskovits Pál.
 Greskovits József.
 Janovszky Mihály.
 Janovszky Pál.
 Antoni István.
 Turdélyi János.
 Gasparides Sámuel.
 Schiro Sámuel.
 Pospis János.
 Czucker Sámuel.
 Rolko János.
 Bulovszky András.
 1802—Andrassovics Győr.</p> |
|---|--|

1818—Szemian B. Pál.
 1825—Sztraka Károly.
 1825—Vozarik Pál.
 1833—Csorba Mihály.
 1842—Wilym János
 1844—Novak Dániel, máig
 szolgálnak.

7. Mostani r.kath. tanítók.

Paretz Márton 1831-től.
 Petrovszky Imre 1844-től.
 Kántor: Toronyosy Mihály.

8. N. e. ó hitü tanító.

Szeldezsán Péter

9. Az egyházak' felügyelői.

Az evang. Steiner Jakab.
 N. e. ó hitü: Dumbár Andr.
 — — iskolai felügyelő:
 Ficsovits Sándor.

10. A' község' jegyzői.

Andreades N.
 Szeverinyi Pál
 Szalka István.
 Simonides András.
 Bublay András.
 Király Márton.
 Maszniczius Tóbiás.
 Frölich Mihály.
 Pankovits József.
 Simonides Simon.
 Bajcsy Pál.
 Jeszenszky Sándor.
 Omazta István.
 Horváth Jakab.
 Widowszky János.
 Id. Omazta Zsigmond.
 1804—Koricsanszky János.

1813—Petrovszky Mihály.
 1834—Szinovycz Lajos.
 1841—Jegyzői segéd Ga-
 all Károly hites ügyvéd
 jelenleg is szolgálnak.

**11. Csabán lakó megyei
 tisztviselők.**

SimayKajetán, első alispán.
 Ifj. Omazta Zsigmond, fi-
 zezőses t.bíró.
 Kis Péter, szolgabíró.
 OmaztaLajos, alpenztárnok.
 Szucsu Móses, biztos.
 Kozarits, járásbeli orvos.

12. Uradalmi tisztviselők.

Steiner Jakab, felügyelő,
 Wodovszky János, kasznár,
 Gaall Sándor, ispán, gr.
 Apponyi részéről.
 Hammer Jakab, közös tiszt.
 Boczkó Dániel, gr. Stock-
 hammern Hermann meg-
 hatalmazottja.
 KosztolányiPéter, gr. Traut-
 mansdorf jószágainak
 felügyelője.
 Urszinyi Andor, gr. Traut-
 mansdorf' fiskálisa.

13. A' város' orvosa.

Dr. Réti Pál, megyei tiszt.
 physikus.
 Gyógyyszerész: MudronyJá.

14. Birák.

1727. Libent Máté.
 1728. Szlavik Márton.

1729. Wrbovszky Mátyás.	1769. Prisztavok János.
1730. Molnár Illyés.	1770. Ugyanaz.
1731. Zeman András.	1771. Zahoran János.
1732. Süvegh János.	1772. Ugyanaz.
1733. Novak András.	1773. Sipiczky Jakab.
1734. Bzovszky v. Dienes
Jakab.	1774. Ugyanaz.
1735. Molnár Illyés.	1775. Schuch András.
1736. Viczjan János.	1776. Sipiczky Jakab.
1737. Szikora Tamás.	1777. Lezinyi Adám.
1738. Varga Pál.	1778. Ugyanaz.
1739. Botyanszky János.	1779. Zahoranszky János.
1740. Viczjan György.	1880. Kerpeczky Mátyás.
1741. Máté János.	1781. Ugyanaz.
1742. Darida András.	1782. Ugyanaz.
1743. Hrabovszky György.	1783. Kubis Mátyás.
1744. Botyanszky János.	1784. Ugyanaz.
1745. Mekis János.	1785. Ugyanaz.
1746. Darida András.	1786. Ugyanaz.
1747. Ando. Hreska Tamás.	1787. Ugyanaz.
1748. Botyanszky János.	1788. Ugyanaz.
1749. Viczjan György.	1789. Lezinyi Adám.
1750. Medovarszky Mátyás.	1790. Ugyanaz.
1751. Darida András.	1791. Ugyanaz.
1752. Botyanszky Mátyás.	1792. Faragá Jakab.
1753. Ando. Hreska Tamás.	1793. Ugyanaz.
1754. Kovács Mihály.	1794. Kubis Mátyás.
1755. Viczjan György.	1795. Faraga Jakab.
1756. Zahoran János.	1796. Ugyanaz.
1757. Darida András.	1797. Ugyanaz.
1758. Ando. Hreska Tamás.	1798. Ugyanaz.
1759. Máté János.	1799. Gécs Mihály.
1760. Prisztavok János.	1800. Ugyanaz.
1761. Salamun Márton.	1801. Ugyanaz.
1762. Botyanszky János.	1802. Kubis Mátyás.
1763. Ando. Hreska Tamás.	1803. Faraga Jakab.
1764. Darida András.	1804. Ugyanaz.
1765. Zahoranszky János.	1805. Lukoviczky János.
1766. Máté János.	1806. Ugyanaz.
1767. Ando. Hreska Tamás.	1807. Ugyanaz.
1768. Varga János.	1808. Faraga Jakab.
	1809. Lukoviczky János.

1810. Ugyanaz.	1747. — —
1811. Botyanszky György.	1748. — —
1812. Michnay András.	1749. Csankovszky György.
1813. Orvos-Varga András	1750. Kerepeczky Tamás.
1814. Botyanszky János.	1751. Valent Jakab.
1815. Lukoviczky János.	1752. Gábor Tamás.
1816. Botyanszky János.	1753. Kollarovszky György
1817. Gécs Mihály.	1754. Mursitz Tamás.
1818. Ugyanaz.	1755. Bélya János.
1819. Lukoviczky János.	1756. Salamun Márton.
1820. Gécs Mihály.	1757. Csjerny György.
1821. Kliment János.	1758. Grjecs Tamás.
1822. Zsilák Pál.	1759. Miletz Máté.
1823. Valastyan Mihály.	1760. Galik Sámuel.
1824. Zelenjanszky János.	1761. Filyo János.
1825. Zsiros János.	1762. Zsilák Mihály.
1826. Zelenjanszky János.	1763. Povázssay János.
1827. Uhrin János.	1764. Ruttkay József.
1828. Petrovszky György	1765. Bezinyi Adám.
1829. Zahoran András.	1766. Grjecs Tamás.
1830. Likerécz Mátyás.	1767. Miletz Máté.
1831. Ugyanaz.	1768. Frendel János.
1832. Zelenjanszky János.	1769. Filyo János.
1833. Ugyanaz.	1770. Grjecs Tamás.
1834. Rohoska János.	1771. Botyanszky János.
1835. Kliment János.	1772. Szarvas András.
1836. Ugyanaz.	1773. Stefanik István.
1837. Ugyanaz.	1774. Sztvorecz Adám.
1838. Ugyanaz.	1775. Hanko János.
1839. Ugyanaz.	1776. Seben Márton.
1840. Zelenjanszky János	1777. Hentes Mátyás.
1841. Rohoska János.	1778. Jagyud János.
1842. Millyo Mihály.	1779. Vidovenetz Mihály.
1843. Ugyanaz.	1780. Novak Mátyás.
1844. Ugyanaz.	1781. Badinka János.
1845. Ugyanaz.	1782. Sztanko György.
	1783. Vidovenetz Mihály.
	1784. Kliment János.
	1785. Lenhard Pál.
	1786. Vidovenetz Mihály.
	1787. Uhrin András.
15. Evang. gondnokok.	
1744. Kvasz András.	
1745. Hrochotszky György.	
1746. — —	

1788. Boros György.
 1789. Ugyanaz.
 1790. Kesjar Mátyás.
 1791. Ugyanaz.
 1792. Vidovenetz Mihály.
 1793. Zsibritovszky András.
 1794. Kesjar Mátyás.
 1795. Ugyanaz.
 1796. Kovács Samuel.
 1797. Szaszak János.
 1798. Runa András.
 1799. Zsibritovszky András
 1800. Mistyurik Tamás.
 1801. Zahoran Márton.
 1802. Zsiros János.
 1803. Csjernik Márton.
 1804. Ugyanaz.
 1805. Erdélyi Tamás.
 1806. Patay János.
 1807. Ugyanaz.
 1808. Bauko János.
 1809. Zsiros János.
 1810. Bjelik András.
 1811. Patay György.
 1812. Ugyanaz.
 1813. Kikó György.
 1814. Vidovenecz Mihály.
 1815. Ugyanaz.
 1816. Kikó György.
 1817. Hrabovszky Pál.
 1818. Ugyanaz.
 1819. Novak András.
 1820. Kliment János.
 1821. Ugyanaz.
 1822. Schuch János.
 1823. Kovács Péter János.
 1824. Ugyanaz.
 1815. Kaczko Mátyás.
 1826. Maczák János.
 1827. Achim Mátyás.
 1828. Ugyanaz.

1829. Zelenjanszky János.
 1830. Ugyanaz.
 1831. Zsiros János.
 1832. Filipinyi János.
 1833. Ugyanaz.
 1834. Galik Márton.
 1835. Ugyanaz.
 1836. Lukoviczky János.
 1837. Ugyanaz.
 1838. Ugyanaz.
 1839. Patay Márton.
 1840. Ugyanaz.
 1841. Medovarszky János.
 1842. Pribojszky Mihály.
 1843. Kliment János.
 1844. Ugyanaz.
 1845. Ugyanaz.

16. Mostani előjárók.

a) Város részéről.

Bíró: Millyo Mihály.
 Törvénybíró: Keller János.
 Pénztárnok: Schuch János.
 Gazda: Paulik János.
 Esküdtek: Andó Mihály.
 ifj. Achim János.
 Aradszky Tamás.
 Ancsin Márton.
 Belanka Mihály.
 Kesjar Pál.
 Koszetz Pál.
 Laurincz György.
 Lepény Mihály.
 Liptak János.
 Miklya Tamás.
 Novak Adám.
 Prisztavok Mihál.
 Szák Márton.
 Uhrin Pál.
 Unyatinszky Gyö.
 Gyámátya: Michnay János.

b) Evang. egyház részéről. Gondnok : Kliment János. Esküdtek : Zahoran Durkov János. Csicsely János. Kitka János. Krnács György. Tizedesek : Maczak András. Salat György. Egyházfiak : Farkas Simo Pál Mikusik Mihály.	c) R. kath. egyház részéről. Gondnokok : Rohoska János. Krajcso András. d) N. e. ó hitűek részéről. Gondnok : Zsiga András. e) Israëliták részéről. Gondnok : Kohn József.
-

